

В.В. Коваленко (Одеський національний економічний університет, Україна)

Б.А. Дадашев (Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України, Україна)

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ МОНЕТАРНОЇ І РЕГУЛЯТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ НА БАНКІВСЬКИЙ КАПІТАЛ

У статті проаналізовано динаміку банківського капіталу. Обґрунтовано основні важелі впливу монетарної політики на розвиток банківського капіталу: попит і пропозиція грошей; збільшення та зменшення банківських резервів у центральному банку; відсоткова політика; капіталотворча діяльність центрального банку.

Ключові слова: банківський капітал, капіталізація, грошово-кредитна політика, центральний банк, фінансова стійкість.

Табл. 4. Рис. 3. Літ. 20.

В.В. Коваленко (Одесский национальный экономический университет, Украина)

Б.А. Дадашев (Севастопольский институт банковского дела Украинской академии банковского дела Национального банка Украины, Украина)

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ МОНЕТАРНОЙ И РЕГУЛЯТИВНОЙ ПОЛИТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА НА БАНКОВСКИЙ КАПИТАЛ

В статье проанализирована динамика банковского капитала. Обоснованы основные рычаги влияния монетарной политики на развитие банковского капитала: спрос и предложение денег; увеличение и уменьшение банковских резервов в центральном банке; процентная политика; капиталобразующая деятельность центрального банка.

Ключевые слова: банковский капитал, капитализация, денежно-кредитная политика, центральный банк, финансовая стойкость.

V.V. Kovalenko (Odesa National Economic University, Ukraine)

B.A. Dadashev (Sebastopol Institute of Banking of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Ukraine)

ESTIMATING THE INFLUENCE OF MONETARY AND REGULATORY POLICIES OF CENTRAL BANK UPON BANK CAPITAL

The article analyzes the dynamics of bank capital. Major leverages of influence of monetary policy upon the development of bank capital are grounded: money demand and money supply; increase and decrease of bank reserves in the central bank; interest policy; activities of the central bank on capital formation.

Keywords: bank capital; capitalization; monetary policy; central bank; financial firmness.

Постановка проблеми. Політика зростання та структурно-інноваційної перебудови національної економіки потребує високого рівня капіталізації вітчизняних банківських установ. Зростання й зміцнення капіталів банків України сприяє посиленню довіри до банківської системи з боку вкладників і кредиторів. Формування необхідного капіталу дасть змогу банківським установам здійснювати широкомасштабне кредитування та інвестування галузей національної економіки. Водночас розмір банківського капіталу й створення відповідних резервів є важливим для підтримки ліквідності, стабільності та прибутковості банківської системи.

Остання фінансова криза підтвердила необхідність використання монетарного та регулятивного впливу центрального банку на розвиток банківського капіталу. Зазначений факт підтверджує посилення вимог до банківського капіталу з боку Базельського комітету з банківського нагляду з прийняттям Базеля III. Тому оцінка впливу монетарної та регуляторної політики центрального банку на банківський капітал є актуальною темою.

Аналіз останніх публікацій. Вивченням питань розвитку банківського капіталу присвячено наукові праці зарубіжних і вітчизняних економістів: І. Зарицької [7], М. Зверькова [8], І. Івасіва [9], Ю. Копченка [11], Т. Кубах [12], В. Міщенко [13], Р. Набока [14], Р. Портера [16], О. Симоновського [17], В. Фостяк [18], К. Чекашиної [19], Л. Чернишової [10].

Невирішеним питанням залишається визначення основних постулатів регулювання банківського капіталу з метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Мета дослідження – обґрунтування монетарного та регуляторного впливу центрального банку на розвиток банківського капіталу й оцінка їх результативності.

Основні результати дослідження. Сучасна ситуація у вітчизняній економіці у фінансовому секторі в цілому та на ринку капіталу зокрема обумовлена значними проблемами й загальною нестабільністю.

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1], капітал банків складається з основного і додаткового. Основний капітал банку включає статутний капітал і розкриті резерви, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

В інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» визначено поняття регулятивного капіталу банку, що є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків [3].

Слід зазначити, що рівень капітальної бази банківської системи та якість ресурсів є достатньо. Так, у 2009 р. була завершена діагностика фінансових установ, метою якої було визначення потреб банківської системи у додатковому капіталі. У цей час спостерігалася лібералізація вимог до якості капіталу, що дало можливість банкам враховувати у капіталі внески акціонерів ще до їх реєстрації, а також включати субординований борг в іноземній валюті.

На 01.01.2012 регулятивний капітал банківської системи склав 178,5 млрд. грн. (станом на 01.01.2010 – 135,80 млрд. грн.) (рис. 1).

Балансовий капітал у 2009 р. зменшився на 4,09 млрд. грн., оскільки збільшення статутних фондів (на 36,74 млрд. грн.) значною мірою було нівельовано збитками банківської системи (38,45 млрд. грн. за 2009 р.) та уцінкою фінансових інструментів. У цей час власний капітал мав від'ємне значення у 8 банків: АТ «Сведбанк», «БІГ Енергія», «Інпромбанк», «Іпобанк», «Дністер»,

банк «Столиця», «Трансбанк», «Арма». Станом на 01.01.2012 така ж тенденція прослідковується в «Інпробанку» та банку «Столиця».

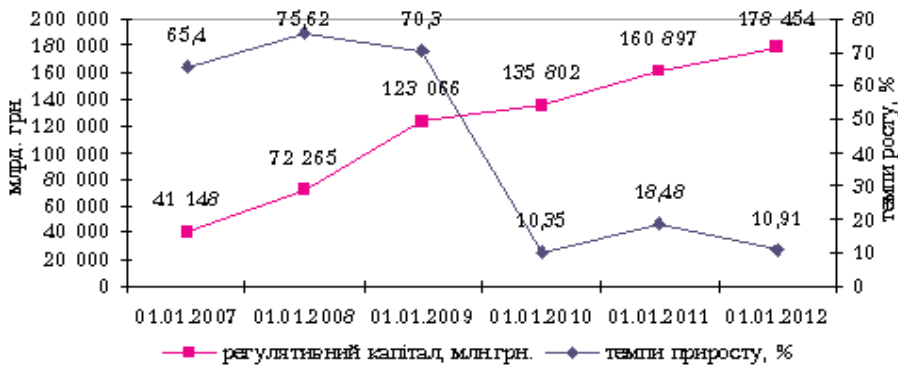

Рис. 1. Динаміка і темпи приросту регулятивного капіталу банків України за період 2006–2011 рр., складено за даними [15]

Якщо розглянути основні показники діяльності банків за їх розмірами, то слід відмітити, що найбільш динамічним стосовно розвитку банківської системи за досліджуваний період є 2007 р. (рис. 2), коли спостерігалася збалансованість між темпами приросту зобов'язань, наданих кредитів і активних операцій. Піковим на рахунок збиткових показників масштабності банківської діяльності є 2009 р., що зумовлено кризовою ситуацією фінансової системи. 2011 р. характеризується підвищенням нарощування активів, зобов'язань і наданих кредитів, при цьому проблемним питанням залишається рівень капіталізації банків.

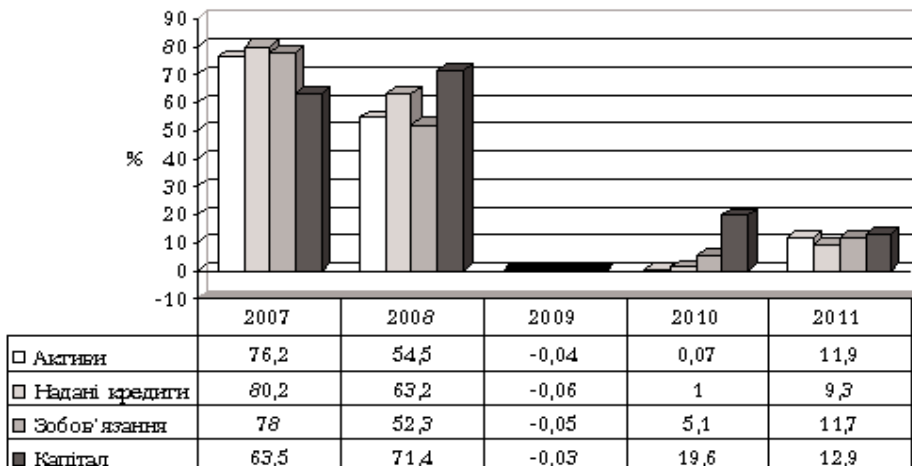

Рис. 2. Темпи приросту основних показників діяльності банків України, %, розраховано за даними [15]

Про вклад банківської системи в реальний сектор економіки свідчать дані основних показників діяльності банків до ВВП (рис. 3).

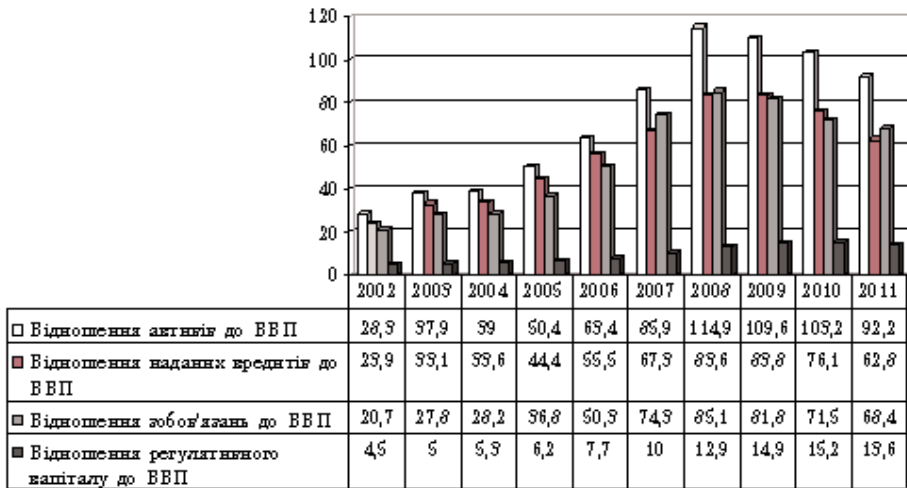

Рис. 3. Відношення активів, наданих кредитів, зобов'язань і регулятивного капіталу банків України до ВВП, %, складено за даними [4; 15]

Як свідчать дані рис. 3, основні показники діяльності банків України щодо ВВП мають тенденції до зниження. При цьому спостерігаються достатньо повільні темпи зростання капіталу банків щодо ВВП. Наведений факт виявляє тенденцію до слабкості банківської системи у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу в частині власного капіталу і свідчить про ризиковість діяльності банків України.

Слід зазначити, що макроекономічну політику держави характеризують насамперед її основні складові: монетарна та фіскальна політики, зовнішньоекономічна політика та політика доходів, які своїми інструментами прямо чи опосередковано впливають на розвиток банківського капіталу.

У Законі України «Про Національний банк України» дається таке поняття грошово-кредитної політики: це комплекс заходів у сфері грошового обігу і кредиту, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу [2].

Грошово-кредитна політика здійснюється з урахуванням розвитку загальної макроекономічної ситуації та спрямовується на забезпечення внутрішньої й зовнішньої стабільності національної валюти. Основними інструментами монетарної політики держави є операції на відкритому ринку, регулювання дисконтної ставки й обов'язкові резерви банківських установ у центральному банку. За допомогою монетарної політики уряд контролює грошовий обіг держави, кредит і банківську систему.

Визначають такі основні важелі впливу монетарної економіки на розвиток банківського капіталу: попит і пропозиція грошей; збільшення та зменшення банківських резервів у центральному банку; відсоткова політика; капіталотворча діяльність центрального банку. Розглянемо детальніше, як впливають на банківський капітал основні інструменти монетарної політики.

Попит на гроші для здійснення операцій зумовлюється не тільки задоволенням поточних потреб споживчого характеру, а й необхідністю здійснення ділових операцій, що дає змогу отримати певний дохід. Попит на гроші формується також залежно від цін на акції й облігації та відповідно до їх зміни (табл. 1).

Таблиця 1. Основні індикатори монетарної політики в Україні за період 2005–2011 рр.*

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс споживчих цін, до грудня попереднього року, %	110,3	111,6	116,6	122,3	112,1	109,1	104,6
Монетарна база, млн грн	82760	97214	141901	186671	194965	225692	239885
Темпи зростання монетарної бази, до попереднього року, %	153,93	117,46	145,97	131,55	104,44	115,76	106,29
Грошова маса, млн грн	194071	261063	396156	515727	487298	597872	685515
Темпи зростання грошової маси, до попереднього року, %	154,24	134,52	151,75	130,18	94,49	122,69	114,66
Обмінний курс грн до дол. США, середній за період, грн за 100 дол. США	512,47	505,00	505,00	526,72	779,12	793,56	796,76

* складено за даними [5].

Пропозиція грошей перебуває в прямій залежності від грошової маси. Емісія грошей центральним банком як у готівковій, так і в безготівковій формі збільшує капітали банків.

Зростання пропозиції грошей і збільшення банківського капіталу в Україні забезпечують емісійні механізми Національного банку України. У 2011 р. монетарна база зросла на 6,29%, грошова маса – на 14,66%.

Однак збільшення центральним банком пропозиції грошей в обігу може призвести до їх тіньового обігу та виходу за межі банківської системи.

Попит і пропозиція грошей перебувають у певній мірі у прямій залежності від облікової ставки центрального банку. Якщо облікова ставка зменшується, то знижується вартість рефінансування для банківських установ. Визначення облікової ставки НБУ відбувається на принципах забезпечення достатнього рівня ставки щодо рівня інфляції, встановлення у межах коридору ринкових ставок за кредитами та депозитами, наближення до рівня міжбанківських відсоткових ставок, відповідність поточній політиці НБУ з регулювання грошово-кредитного ринку, врахування обмінного курсу, ліквідності банківських установ, попиту на кредит тощо.

На обсяги банківського капіталу суттєво впливають зменшення та збільшення банківських резервів у центральному банку. За допомогою обов'язкового резервування НБУ, поза емісійним шляхом, збільшує або зменшує обсяг вільних коштів у розпорядженні банків, змінюючи їхні можливості кредитувати позичальників, купувати цінні папери, здійснювати валютні операції тощо.

Пропозиція грошей перебуває в оберненій залежності від норм обов'язкового резервування. Чим вища норма резервування депозитів, тим менше банк має можливостей використати залучений капітал на кредитування економіки. Тобто з підвищенням норми резервування можна спостерігати тенденцію до сповільненого зростання банківського капіталу.

Рівень банківського капіталу залежить від ринкових кредитних і депозитних ставок. Зменшення кредитної ставки призводить до розширення попиту на гроші. З метою зменшення грошей в обігу та зниження попиту на кредитні ресурси центральний банк підвищує відсоткові ставки, внаслідок чого відбувається сповільнене зростання банківського капіталу. Чим вищі відсоткові ставки за депозитами, тим вища пропозиція грошей від населення, що призводить до зростання обсягів залучених капіталів банків і підвищення темпів зростання сукупного банківського капіталу.

Можемо спостерігати зміни обсягів вітчизняного банківського капіталу при зміні вище зазначених індикаторів монетарної політики (табл. 2).

Таблиця 2. Рівень облікової ставки, норм обов'язкового резервування НБУ та відсоткових ставок за кредитами і депозитами й обсяги банківського капіталу в Україні за період 2005–2011 р.*

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Облікова ставка НБУ (середньозважена річна), %	9,3	8,5	8,0	12,0	10,25	7,75	7,75
Норматив обов'язкового резервування коштів банків у НБУ, на кінець періоду, %	6–8	2–5	0,5–5	0–7	0–7	0–7	0–7
Відсоткові ставки за кредитами, %	14,6	14,1	13,5	16,0	18,3	14,6	14,3
Відсоткові ставки за депозитами, %	8,0	6,8	7,2	8,3	11,8	9,4	7,3
Обсяги балансового банківського капіталу, млн. грн	25451	42566	69578	119263	115175	135725	155487
Темп зростання обсягів банківського капіталу до попереднього періоду, %	138,2	167,2	164,5	171,4	96,6	117,8	114,6

* складено за даними [5].

Послідовна реалізація грошово-кредитної політики сприяє підвищенню капіталізації банківської системи, зростанню кредитування реального сектору економіки, підтримки стабільності національної валюти й обмінного курсу, збільшенню міжнародних резервів центрального банку тощо.

Капіталотворчу діяльність центрального банку можна розглядати в двох аспектах: по-перше, це постійний і ретельний моніторинг за процесом капіталізації національної банківської системи, складовими елементами якої є банківські установи, що здійснюють свою діяльність на території країни відповідно до законодавства; по-друге, це скоординована, цілеспрямована діяльність центрального банку з метою досягнення оптимальної величини його капіталу для належного виконання поставлених перед ним завдань.

Як зазначає О. Дзюблюк, одним із потенційних напрямів виконання вимог зі збільшення обсягу власного капіталу банків є процес злиття і поглинання, що визначає тенденції підвищення концентрації банківського капіталу і зменшення кількості самих банків [6, 78–79]. Слід зауважити, що даний процес має як свої переваги, так і недоліки (табл. 3).

Власний капітал банків є одним з важливих компонентів систем оцінки їх фінансового стану. Дуже важливим і актуальним є питання необхідного обсягу банківського капіталу для забезпечення захисту від фінансових ризиків і в той же час для отримання прибутків.

В цьому аспекті важливою є реалізація міжнародних стандартів достатності капіталу, в основі яких – розробка чітких та універсальних вимог до

власного капіталу банків для покриття ризиків банківської діяльності, що дозволяє вирішити проблему фінансової нестійкості банків та створити для них додаткові стимули до збільшення власного капіталу [8].

Таблиця 3. Характеристика впливу процесів злиття та поглинання на рівень капіталізації банків, авторська розробка

№	Переваги	Недоліки
1.	Зростання капіталу банків підвищує довіру вкладників і кредиторів до них та підвищує конкурентні позиції	Значні розміри капіталу не є гарантом фінансової стійкості банків
2.	Диверсифікованість активів великих банків знижує ризик їх діяльності	Ліквідація середніх і малих банків призведе до труднощів у малого і середнього бізнесу та фізичних осіб стосовно доступу до кредитних ресурсів
3.	Великі банки мають можливість фінансування великих інвестиційних проєктів	Зниження рівня конкуренції на ринку банківських послуг призведе до погіршення їх якості
4.	Зниження операційних витрат за рахунок уніфікації банківських технологій	Монополізація ринку кредитних ресурсів дає можливість знизити відсоткові ставки за депозитами та необґрунтованого завищити за кредитами
5.	Для центрального банку виникає можливість консолідованого нагляду за діяльністю великих банків	Високий рівень маржі дає можливість банкам обмежувати пропозицію кредитів, що спрямовується у реальний сектор економіки

Слід зазначити, що поява нових стандартів Базеля-III – це реакція на глобальну фінансову кризу, однією з причин якої були недоліки пруденційного регулювання діяльності фінансових посередників.

Базель-III висуває більш жорсткі вимоги до банківського капіталу. Нова угода, яка набрала чинності 12.09.2010, передбачає посилення мінімальних вимог до капіталу і не відмінює положення Базелю-II, а тільки їх посилює. Вимоги Базелю-III зосереджені на власному капіталі, оскільки він являє собою найвищу ступінь ліквідності і, тому, виступає найкращою формою амортизації фінансових збитків.

Відповідно до проведених Базельським комітетом досліджень, реалізація нових стандартів буде відбуватися поетапно, що дозволить акумулювати капітал і при цьому забезпечувати фінансування кредитно-інвестиційних операцій (табл. 4).

Таблиця 4. Поетапне введення вимог до капіталу банків, % [20]

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт статутного капіталу	3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Буфер капіталу				0,625	1,25	1,875	2,5
Мінімальне значення з урахуванням буфера капіталу	3,5	4,0	4,5	5,125	5,75	6,375	7,0
Капітал I рівня	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Регулятивний капітал	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Регулятивний капітал до буфера капіталу	8,0	8,0	8,0	8,625	9,25	9,875	10,5

Висновки. Ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня капіталізації, яка на сьогодні визначається як низька. Зростання капіталізації українських банків є найважливішою умовою його розвитку, підвищення надійності та фінансової стійкості.

З метою вирішення проблеми капіталізації та концентрації банківського капіталу необхідно вирішити такі питання: формування оптимальної структури капіталу банків, зокрема в частині джерел формування і використання субординованого боргу; розробка комплексу обмежень у процесі залучення іноземного капіталу в банківську систему країни; забезпечення передового досвіду у банківську систему: новітні технології ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення, що заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури; застосування системи пільгового оподаткування прибутку, що спрямовується на збільшення банківського капіталу; створення належної нормативної бази щодо процедури злиття і поглинання банківських установ без адміністративного тиску на основі об'єктивних економічних потреб, забезпечення контрциклічного регулювання банківського капіталу.

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 №679-XIV // zakon1.rada.gov.ua.
3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.08.2001 №368 // zakon1.rada.gov.ua.
4. Валовий внутрішній продукт // Статистика // Національний банк України // bank.gov.ua.
5. Грошово-кредитна статистика // Національний банк України // bank.gov.ua.
6. *Дзюблук О.* Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору // Вісник Національного банку України.— 2011.— №10.— С. 76–83.
7. *Зарицька І.М.* Особливості функціонування банківського капіталу в глобальному економічному просторі // Актуальні проблеми економіки.— 2009.— №2.— С. 129–144.
8. *Зверяков М.І., Коваленко В.В.* Банківський капітал: вимоги Базеля III // Фінанси України.— 2011.— №6.— С. 13–24.
9. *Івасів І., Корнилюк Р.* Вплив іноземних банків на банківську систему України // Вісник Національного банку України.— 2011.— №10.— С. 84–91.
10. *Коваленко В.В., Черкашина К.Ф.* Методичні підходи до визначення рівня капіталізації банківської системи // Фінанси України.— 2010.— №8.— С. 73–86.
11. *Копченко Ю.Е.* Капитализация банков и ее регулирование // Финансы и кредит.— 2008.— №20.— С. 2–8.
12. *Кубах Т.Г.* Моделювання впливу ринку капіталу на фінансову безпеку держави // Вісник Української академії банківської справи.— 2011.— №1.— С. 9–16.
13. *Мищенко В., Подік С.* Особливості визначення та управління регулятивним капіталом // Вісник Національного банку України.— 2008.— №3.— С. 2–7.
14. *Набок Р.М.* Гібридний капітал банку: оцінка регулятора // Вісник Української академії банківської справи.— 2009.— №2.— С. 45–49.
15. Основні показники діяльності банків України // Національний банк України // bank.gov.ua.
16. *Портнер Р.Л.* Вплив вимог до банківського капіталу на банківський ризик: економетрична головоломка та запрограмоване рішення // Банки та банківські системи країн світу.— 2009.— Т. 2.— №1.— С. 55–62.
17. *Симоновский А.Ю.* Регулятивные требования к капиталу: возможны ли альтернативы? // Деньги и кредит.— 2008.— №7.— С. 11–25.
18. *Фостяк В.В.* Роль банківського капіталу в забезпеченні розвитку національної економіки // Регіональна економіка.— 2009.— №3.— С. 123–129.
19. *Чернишова Л.І.* Регулювання процесу формування структури банківського капіталу // Економіст.— 2011.— №5.— С. 70–73.
20. *Weber, A.* (2010). The Reform on Financial Supervision and Regulation in Europe. Speech at the Institute of International and European Affairs. March, Dublin // www.bundesbank.de.

Стаття надійшла до редакції 8.05.2012.